

Scientific originality. *The competitive dynamics concept was clarified according to the research, critical analysis and synthesis of approaches of foreign and domestic scientists to the competitive dynamics essence study.*

Practical value. *The results can be aimed at improving the competitive behaviour of firms in certain segments of the consumer market. Working awareness of strategic groups modern behavioral patterns will allow to improve the intra-firm strategy.*

Key words: *competition, competitive dynamics, competitive behaviour, strategic groups, strategic management.*

УДК 338.48

Вікторія Сорочан¹,
асистент

Валентин Хорольський²,
д-р. техн. наук, проф.

Донецький національний університет
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
1 – e-mail: viktorija14061990@inbox.ru
2 – e-mail: khorolv@ukr.net

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ПРОМИСЛОВИЙ ТУРИЗМ»

Viktoriia Sorochan¹,
assistant

Valentyn Khorolskyi²,
Dr. Sci. (Tech.), Prof.

Donetsk National University
of Economics and Trade named after Mykhailo
Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
1 – e-mail: viktorija14061990@inbox.ru
2 – e-mail: khorolv@ukr.net

SYSTEMATIZATION OF APPROACHES TO THE INSIGHT OF «INDUSTRIAL TOURISM» NOTION

Мета. *Мета статті полягає в узагальненні та систематизації існуючих підходів до розуміння сутності поняття «промисловий туризм».*

Методи. *У процесі дослідження використано методи теоретичного узагальнення і порівняння, аналізу і синтезу (для уточнення сутності поняття «промисловий туризм»).*

Результати. *На підставі проведеного дослідження узагальнено основні підходи до визначення промислового туризму, запропоновано авторський підхід до розуміння сутності поняття «промисловий туризм».*

Наукова новизна. *Отримав подальший розвиток понятійно-категоріальний апарат теорії туризму. Промисловий туризм пропонується роз-*

глядати як спеціалізований вид туризму, що поєднує відвідування об'єктів, породжених технологіями минулого та інноваційних сучасних інженерних споруд, об'єктів специфічної промислової діяльності людини з метою отримання психологічного, естетичного або дослідницького задоволення.

Практична значимість. Отримані висновки та результати можуть бути використані під час формування стратегії розвитку туризму в цілому та промислового туризму зокрема в Україні.

Ключові слова: підходи, погляди, поняття, туризм, промисловий туризм.

Постановка проблеми. Проблемі визначення сутності поняття «промисловий туризм» присвячена велика кількість робіт як українських, так і зарубіжних учених. Однак, незважаючи на значний науковий і практичний інтерес до вирішення означеної проблеми, у теперішній час немає узагальнених поглядів та підходів до розуміння поняття «промисловий туризм».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроба аналізу та систематизації понятійно-термінологічного апарату промислового туризму, обґрунтування його значення знаходить відображення в працях зарубіжних та українських вчених, серед яких: Д. Маккенел [1], Р. Прентіс [2], П. Ялі [3], Т. Додд і В. Біджотті [4], Д. Візгалов [5], В. Данильчук [6].

Мета статті полягає у систематизації теоретичних підходів щодо визначення поняття «промисловий туризм». Вона реалізується за допомогою вирішення ряду завдань: провести аналіз існуючих поглядів та підходів до розуміння сутності поняття «промисловий туризм», уточнити його значення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо підходи науковців до визначення сутності поняття «промисловий туризм».

Так, Д. Маккенел під терміном «промисловий туризм» розуміє екскурсії до банків, телефонних компаній, промислових заводів [1, с. 36]. Р. Прентіс розуміє під даним терміном «подорожі до туристських визначних пам'яток, які включають в себе елементи промисловості, і стосуються основного виробництва, наприклад, ферми, молочні ферми, виноградники, гірничовидобувна промисловість; центри ремесла і ремісничі майстерні, а також заводи, пивоварні і винокурні; транспорт» [2]. У свою чергу, П. Ялі трактує поняття «промисловий туризм» як «презентацію сучасних виробничих процесів» [3, с. 142]. Т. Додд і В. Біджотті під зазначеним терміном розуміють «візити споживачів до місць виробничого процесу та можуть включати навчальні екскурсії, дегустацію продукції, яка виробляється» [4, с. 47]. Т. Казакова розглядає його як «вид техногенного туризму, сутнісною компонентою якого є відвідування підприємств, що працюють» [14]. М. Зав'ялова дає наступне визначення даного виду туризму: «промисловий туризм – організація регулярних туристичних турів на діючі (або ті, що колись діяли) промислові підприємства з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових інтересів» [15]. Думку зазна-

чених вище авторів поділяє В. Данильчук, розуміючи під зазначеним терміном «вид туристичної діяльності, пов'язаний із відвідуванням об'єктів промислового характеру» [6]. При цьому В. Пацюк зазначає, що промисловий туризм «як вид активного туризму, сконцентрованого в промислових районах, <...> має на меті вивчення індустріальних ландшафтів, ознайомлення із зразками індустріальної архітектури, відвідування діючих виробничих підприємств з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових цілей» [12]. У свою чергу О. Чередниченко приходиться до висновку, що даний вид туризму передбачає «дослідження територій, будинків та інженерних споруджень виробничого (не цивільного) чи спеціального призначення, а також будь-яких залишених (занедбаних) споруджень із метою одержання психологічного й естетичного задоволення або задоволення дослідницького інтересу, захоплення у вигляді фотографування» [13]. Позицію зазначених вище вчених поділяють автори робіт [5],[7]–[11]. Так, промисловий туризм розглядається як «різновид аграрного туризму <...> підприємство, яке прагне залучати відвідувачів для придбання сільськогосподарської продукції, виробленої підприємством» [7, с. 18]; «відвідування виноградників, виноробень, винних фестивалів та шоу» [8, с. 269]; «процес спостереження і розуміння діяльності інших людей на робочих місцях» [9, с. 517]; «відвідування робочих заводів, можливість побачити промисловість в дії» [10, с. 51]. Аналогічної думки дотримується М. Крачило, розуміючи промисловий туризм як «відокремлений вид туризму, пов'язаний із відвідуванням регіонів, де поширені та зберігаються місцевим населенням, певні народні промисли – різьба по дереву, гончарство, килимарство, лозоплетіння тощо» [11]. У свою чергу Д. Візгалов вважає, що під зазначеним терміном доцільно розуміти «інструмент маркетингу території, системної роботи місцевих спільнот з просування її інтересів для залучення інвесторів, туристів або потенційних мешканців» [5].

Систематизація підходів до розуміння сутності поняття «промисловий туризм» дозволила зробити висновок, що на сьогоднішній день всі існуючі підходи можна умовно розділити на дві групи: промисловий туризм як соціально-культурна діяльність людини; промисловий туризм як процес споглядання або вивчення і знайомства з об'єктами промислового туризму (табл. 1).

Таблиця 1 – Підходи до розуміння сутності поняття «промисловий туризм»

Визначення	Автор, джерело
<i>Промисловий туризм як соціально-культурна діяльність людини</i>	
«Вид активного туризму, сконцентрованого в промислових районах, який має на меті вивчення індустріальних ландшафтів, ознайомлення із зразками індустріальної архітектури, відвідування діючих виробничих підприємств з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових цілей»	В. Пацюк, 2008 [12]

Продовження таблиці 1

«Дослідження територій, будинків та інженерних споруджень виробничого (не цивільного) чи спеціального призначення, а також будь-яких залишених (занедбаних) споруджень із метою одержання психологічного й естетичного задоволення або задоволення дослідницького інтересу, захоплення у вигляді фотографування»	О. Чередниченко, 2009 [13]
«Вид туризму, метою якого є відвідування діючих (або таких, що колись діяли) промислових підприємств або об'єктів із метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових та інших інтересів»	Є. Колосінський, Н. Колосінська, 2012 [16, с. 78]
«Організація регулярних туристичних турів на діючі (або ті, що колись діяли) промислові підприємства з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових інтересів»	М. Зав'ялова, 2015 [15]
<i>Промисловий туризм як процес споглядання</i>	
«Експерсії до банків, телефонних компаній, промислових заводів»	Д. Маккенел, 1976 [14, с. 36]
«Промисловий туризм – відокремлений вид туризму, пов'язаний із відвідуванням регіонів, де поширені та зберігаються місцевим населенням, певні народні промисли – різьба по дереву, гончарство, килимарство, лозоплетіння тощо»	М. Крачило, 1981 [11]
«Різновид аграрного туризму <...> підприємство, яке прагне залучати відвідувачів для придбання сільськогосподарської продукції, виробленої підприємством»	М. Фокс, 1991 [7, с. 18]
«Презентація сучасних виробничих процесів»	П. Ялі, 1992 [3, с. 142]
«Подорож до туристичних визначних пам'яток, які включають в себе елементи промисловості, і стосується основного виробництва, наприклад, ферми, молочні ферми, виноградники, гірничодобувна промисловість; центри ремесла і ремісничі майстерні, а також заводи, пивоварні і винокурні; транспорт»	Р. Прентіс, 1993 [2]
«Процес спостереження і розуміння діяльності інших людей на робочих місцях»	Г. Макбоел, 1994 [9, с. 517]
«Відвідування робочих заводів, можливість побачити промисловість в дії»	Дж. Шварбрук, 1995 [10, с. 51]
«Відвідування виноградників, виноробень, винних фестивалів та шоу»	Н. Макіоніс, 1996 [8, с. 269]
«Візити споживачів до місць виробничого процесу та можуть включати навчальні експерсії, дегустацію продукції, яка виробляється»	Т. Додд, В. Біджотті, 1997 [4, с. 47]
«Сучасний напрям туризму, що полягає у дослідженні промислових територій, інженерних споруд, будівель виробничого або спеціального призначення, а також інших покинутих або покинутих довгий час споруд»	В. Запарій, 2007 [17]
«Вид техногенного туризму, сутнісною компонентою якого є відвідування підприємств, що працюють»	Т. Казакова, 2009 [14]
«Інструмент маркетингу території, системної роботи місцевих спільнот з просування її інтересів для залучення інвесторів, туристів або потенційних мешканців»	Д. Візгалов, 2012 [5]

Узагальнюючи підходи до визначення сутності поняття «промисловий туризм» необхідно відзначити, що спільною рисою тлумачень промислового туризму в рамках соціально-культурного підходу є виявлення мети подорожі, яка задовольняє потреби туристів; другий підхід, за яким промисловий туризм розглядається як процес споглядання, акцентує увагу на визначення об'єктів промислового туризму. Кожний з підходів лише окремо виражає сутність зазначеного терміну та не охоплює визначення різноманітності об'єктів промислового туризму. Тому, виникає необхідність використання більш широкого поняття, який враховував би зазначені вище підходи.

Висновки. Таким чином, під терміном «промисловий туризм» пропонується розуміти спеціалізований вид туризму, що поєднує відвідування об'єктів, породжених технологіями минулого та інноваційних сучасних інженерних споруд, об'єктів специфічної промислової діяльності людини з метою отримання психологічного, естетичного або дослідницького задоволення. На сьогоднішній день всі існуючі підходи до розуміння сутності поняття можна умовно розділити на дві групи: промисловий туризм як соціально-культурна діяльність людини; промисловий туризм як процес споглядання або вивчення і знайомства з об'єктами промислового туризму

Список літератури / References

1. Maccannel, D. (1976). *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. New York, Schocken Books Publ.
- Maccannel, D. (1976). *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*, New York, Schocken Books Publ.
2. Prentice, Richard (1993). *Tourism and Heritage Attractions*. London, Routledge Publ.
- Prentice, Richard (1993). *Tourism and Heritage Attractions*. London, Routledge Publ.
3. Yale, P. (1991). *From Tourist Attractions to Heritage Tourism*. Huntingdon and/or Yale, P. 1992. *Tourism in the UK*, Huntingdon Publ.
- Yale, P. (1991). *From Tourist Attractions to Heritage Tourism*. Huntingdon and/or Yale, P. 1992. *Tourism in the UK*, Huntingdon Publ.
4. Dodd, Tim, Véronique, Bigotte (1997). 'Perceptual Differences Among Visitor Groups to Wineries', *Journal of Travel Research*, no. 35(3), pp. 46–51.
- Dodd, Tim, Véronique, Bigotte (1997). 'Perceptual Differences Among Visitor Groups to Wineries', *Journal of Travel Research*, no. 35(3), pp. 46–51.
5. Визгалов Д. В. Совмещение несовместимого. Промышленный туризм может эффективно работать на благо городов и территорий / Д. В. Визгалов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/vizgalov.htm.
- Vizgalov, D. V. *Sovmeshchenie nesovmestimogo. Promyshlennyi turizm mozhет effektivno rabotat' na blago gorodov i territoriy*. Available at: http://tourlib.net/statti_tourism/vizgalov.htm.

6. Данильчук В.Ф. Развитие рынка туристических услуг в условиях промышленных регионов Украины / В. Ф. Данильчук // Вісник ДІТБ. – 2011. – №15. – С. 283–290.
- Danilchuk, V. F. (2011). 'Razvitiie rynku turisticheskikh uslug v usloviiahk promyshlennykh regionov Ukrainy', Visnyk DITB, no. 15, pp. 283–290.
7. Cox, Linda J. and Morton Fox (1991). 'Agriculturally Based Leisure Attractions', Journal of Tourism Studies, no. 2(2), pp. 18-27.
- Cox, Linda J. and Morton Fox (1991). 'Agriculturally Based Leisure Attractions', Journal of Tourism Studies, no. 2(2), pp. 18–27.
8. Macionis, Niki (1996). 'Wine Tourism in Australia', in Tourism Down Under II: Towards a More Sustainable Tourism, Conference Proceedings, Geoff Kearsley, ed., Dunedin, New Zealand, Centre for Tourism, University of Otago, pp. 264–286
- Macionis, Niki (1996). 'Wine Tourism in Australia', in Tourism Down Under II: Towards a More Sustainable Tourism, Conference Proceedings, Geoff Kearsley, ed., Dunedin, New Zealand, Centre for Tourism, University of Otago, pp. 264–286
9. McBoyle, Geoff (1994). 'Industry's Contribution to Scottish Tourism: the Example of Malt Whisky Distilleries', in Tourism: State of the Art, Anthony V. Seaton, ed., West Sussex, England, John Wiley and Sons Ltd., pp. 517–528.
- McBoyle, Geoff (1994). 'Industry's Contribution to Scottish Tourism: the Example of Malt Whisky Distilleries', in Tourism: State of the Art, Anthony V. Seaton, ed., West Sussex, England, John Wiley and Sons Ltd., pp. 517–528.
10. Swarbrooke, John. (1995). The Development and Management of Visitor Attractions, Oxford, Butterworth Heinemann Publ.
- Swarbrooke, John. (1995). The Development and Management of Visitor Attractions, Oxford, Butterworth Heinemann Publ.
11. Крачило Н.П. Географія туризму / Н. П. Крачило. – К.: Вища школа. – 1987. – 208 с.
- Krachilo, N. P. (1987). Geografiia turizma, Kyiv, Vyshcha Shkola Publ., 208 p.
12. Пацюк В. С. Індустріальний туризм і перспективи його розвитку в Україні / В. С. Пацюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. – 2008. – № 15. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2008_15/industrialnuu_turuzm.pdf.
- Patsuk, V. S. (2008). 'Industrial'nyi turizm i perspektyvy yoho rozvytku v Ukraini', Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. Kotsubyns'koho. Serii: Neohrafiia, no. 15. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2008_15/industrialnuu_turuzm.pdf.
13. Чередниченко О. Ю. Можливості та перспективи розвитку індустріального (промислового) туризму у східному регіоні України / О. Ю. Черед-

- ниченко, А. О. Чередниченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009. – №28. – С.71–74.
- Cherednychenko, O. Yu. (2009). 'Mozhlyvosti ta perspektyvy rozvytku industrial'noho (promyslovoho) turyzmu u skhidnomu rehioni Ukrayiny', Visnyk ekonomiky transport i promyslovosti, no. 28, pp. 71–74.
14. Казакова Т.А. Про питання до змісту техногенного (промислового та індустріального туризму) / Т. А. Казакова // Екологія – шляхи гармонізації відносин природи та суспільства : зб. тез міжвуз. наук. конф. – Умань : УДАУ, 2009 – с. 79–81.
- Kazakova, T. A. (2009). 'Pro pytannia do zmistu tekhnogennoho (promyslovoho ta industrial'noho turyzmu)', Ekolohiia – shliakhy harmonizatsiyi vidnosyn pryrody ta suspil'stva. Zb. tez mizhvuz. nauk. konf., Uman', UDAU Publ., pp. 79-81.
15. Зав'ялова М.В. Індустріальний туризм: регіональний аспект [Електронний ресурс] / М. В. Зав'ялова // Науковий журнал «Ефективна економіка» № 5, 2015. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4066>
- Zavyalova, M. V. (2015). 'Industrial'nyi turyzm: rehional'nyi aspekt', Efektyvna ekonomika, no. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4066>
16. Колосінський Є.Ю. Концепція розвитку промислового туризму в Україні / Є. Ю. Колосінський, Н. І. Колосінська // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – № 2 (53). – 2012. – С.76–79.
- Kolosins'kyi, Ye. Yu. (2012). 'Kontseptsiia rozvytku promyslovoho turyzmu v Ukrayini', Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli, no. 2(53), pp. 76-79.
17. Запарий В. В. Индустриальное наследие (к вопросу о понимании данной концепции в России и за рубежом) / В. В. Запарий // Экономическая история. Обозрение. Вып.№13/ под ред. Л. И. Бородинки. – М., 2007 (Тр. ист. ф-та. МГУ; Вып.39. – 211–217 с.
- Zapariy, V. V. (2007). 'Industrialnoye nasledie (k voprosu o ponimanii dannoy kontseptsii v Rossii i za rubezhom)', Ekonomicheskaya istoriya. Obrazovanie, no. 13, Moscow, pp. 211-217.

Дата надходження рукопису 11.10.2015 р.

Цель. *Цель статьи заключается в обобщении и систематизации существующих взглядов относительно понимания промышленного туризма.*

Методы. *В процессе исследования использованы методы теоретического обобщения и сравнения, анализа и синтеза (для уточнения сущности понятия «промышленный туризм»).*

Результаты. *На основании проведенного исследования обобщены основные подходы к определению понятия «промышленный туризм», предложено авторское определение категории «промышленный туризм».*

Научная новизна. Получил дальнейшее развитие понятийно-категориальный аппарат промышленного туризма. Таким образом, промышленный туризм предлагается рассматривать как специализированный вид туризма, сочетающий посещение объектов, порожденных технологиями прошлого и современных инновационных инженерных сооружений, объектов специфической промышленной деятельности человека с целью получения психологического, эстетического или исследовательского удовольствия.

Практическая значимость. Полученные выводы и результаты могут быть использованы при формировании стратегии развития туризма в целом и промышленного туризма в частности в Украине.

Ключевые слова: подходы, взгляды, понятие, туризм, промышленный туризм.

Objective. The purpose of the article is to generalize and systematize the existing views on the understanding of the nature of industrial tourism.

Methods. In the course of investigation methods of theoretical generalization and comparison, analysis and synthesis (to clarify the nature of the "industrial tourism" term) are applied.

Scientific results. On the basis of the research the main approaches to the definition of "industrial tourism" are summarized, author's definition of "industrial tourism" category is proposed.

Scientific originality. The author has developed conceptual and categorical framework, in particular the category of "industrial tourism, which can be considered as a specialized type of tourism that combines visits to the sites generated by the technologies of the past and contemporary innovative engineering structures of specific human industrial activity for the purpose of obtaining psychological, aesthetic pleasure or research.

Practical value. The findings and results can be used while shaping the tourism development strategy in general and industrial tourism in Ukraine in particular.

Keywords: approaches, views, nature of the concept, tourism, industrial tourism.